

Aleksander Bjelčevič
Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 176.8:821.163.6–31.09Predin A.:929Mal V.

Pornografija pri pouku slovenščine

V zadnjih letih so mnoge knjige, predpisane za branje v osnovni in srednji šoli, povzročile javno polemiko. Vsaj petim so starši in civilna združenja očitala pornografskost in vulgarnost. Gre torej za etično kritiko literature. V zvezi z literaturo in pornografijo je mnogo težko rešljivih ali nerešljivih vprašanj: kaj je pornografija in kdo o tem odloča, kaj je erotika, kaj je otroška pornografija in erotika, presojanje o pornografskosti na podlagi kratkih odlomkov. V članku nakažem kompleksnost teh vprašanj.

literatura, etika, pornografija, Andrej Predin *Na zeleno vejo*, Vitan Mal *Baronov mlajši brat*

In recent years many of the books prescribed for reading in primary and secondary schools have led to public polemics. At least five of them have been accused by parents and civil groups of being pornographic and vulgar. With regard to literature and pornography there remain many hard to resolve or unresolvable questions: what is pornography and who decides; what is erotica; what is child pornography and erotica; and whether one can judge something to be pornography on the basis of short extracts. This article shows the true complexity of these issues.

literature, ethics, pornography, Andrej Predin *Na zeleno vejo*, Vitan Mal *Baronov mlajši brat*

Slovenske polemike

Oscar Wilde je v *Dorianu Grayu* napisal, da ni niti moralnih niti nemoralnih knjig, so le dobro ali slabo napisane knjige. Ni res (Wildove knjige so navsezadnje moralistične). Knjige niso le estetske in neestetske, tehnično dobre in tehnično slabe; so tudi moralne in nemoralne. Če roman zagovarja rasizem, nacizem, pedofilijo, posilstvo, mučenje živali, je nemoralen. Romani, drame, pesmi namreč pogosto hvalijo ali grajajo določena dejanja, nagnjenja, priporočajo ali odsvetujejo določene načine življenja, skratka, izražajo etična stališča, zavestno ali ne. Ta etična stališča pa so za nekoga sprejemljiva, za drugega nesprejemljiva. V slovenskih primerih ni bilo soglasja, da so inkriminirane knjige žaljive, pornografske, nevzgojne. Etična nesoglasja pa vodijo v polemiko in ta je bila strastna. Kot je za etične polemike značilno, tudi v slovenskih ni bilo soglasnega zaključka; vsak je ostal pri svoji vrednostni oceni.

Zadnjih 15 let smo imeli v Sloveniji več kot deset primerov, ko je bila beletristika predmet etične kritike. Trikrat je šlo za romane, ki naj bi prikazovali resnične osebe in blatili njihovo dobro ime (Matjaž Pikalo, *Modri-e*, 1999; Breda Smolnikar, *Ko se tam gori olistajo breze*, 1999; Goran Vojnovič, *Čefurji raus*, 2010). Sedemkrat je šlo za romane in slikanice, ki so bili sporni zaradi seksualne vsebine; en roman je bil kritiziran zaradi sadizma (Andrej Makuc, *Oči*). Teh osem besedil je povezanih s šolo in otroki: pet se jih je bralo v osnovni ali srednji šoli, dva v vrtcu, eden pa ni šolski, vendar v njem nastopajo otroci (to je roman *Napačna odločitev*); večina je dobila oznako »porno-grafski«, če ne drugje, pa na forumih. V prispevku bom obravnaval dva. Pokazati hočem, da je v trikotniku literatura-pornografija-etika več vprašanj kot odgovorov in da so vsa vprašanja zelo kompleksna. Gre namreč za etične probleme, za probleme vrednot, kjer ni popolnega soglasja.

Ko razpravljamo o umetnosti oz. literaturi in pornografiji, si moramo odgovoriti na vsaj petnajst vprašanj, tu bom nakazal tri. Ne bom ponujal končnih odgovorov, ker jih po mojem ni (če v Google Scholar vtipkate »pornography«, boste dobili 135.000 angleških strokovnih besedil na to temo). Najprej bom naštel besedila, ki so sprožila polemiko; nato bom skiciral teh nekaj vprašanj in z njimi soočil dva mladinska romana, obtožena pornografskosti: *Baronov mlajši brat* Vitana Mala in *Na zeleno vejo* Andreja Predina.

Kronologija: Starši in civilna združenja so leta 2002 kritizirala Zavod za šolstvo RS, ker so za državno osnovnošolsko tekmovanje za Cankarjevo priznanje (za 14 in 15 letne dijake) izbrali mladinski roman Janje Vidmar *Princeska z napako*, roman o mizernem življenju mladoletne bosanske vojne pribežnice, ker opisuje spolno nadlegovanje in posilstvo, je poln vulgarizmov in ker Slovence opisuje kot ksenofobe. Leta 2004 so od Zavoda za šolstvo RS zahtevali, naj se s seznama maturitetnih romanov (za 18 letnike) umakne vojni roman Vitomila Zupana *Menuet za kitaro*, ker vsebuje nekaj prizorov seksa med odraslimi. Septembra 2011 so starši, Ženska zveza pri stranki Nova Slovenija in nekateri učitelji zahtevali, naj se s seznama knjig za Cankarjevo tekmovanje zaradi vulgarnega jezika in pornografskih scen umakne Predinov roman *Na zeleno vejo* (Društvo prijateljev mladine Kropa pa je napovedalo kazensko ovadbo zoper Zavod za šolstvo RS; *Dnevnik*, 5. oktober 2011). Literarna zgodovinarica Milena Blažič je zadnja leta pogosto opozarjala na pornografskost in pedofilskost mladinskih knjig Vitana Mala. Kritizirala je zlasti Zavod za šolstvo RS in Ministrstvo za šolstvo RS, ker njegove knjige predpisujejo za šolo (od leta 2009 je na seznamu le še *Baronov mlajši brat*):

Kje so ravnatelji, učitelji, profesorji, knjižničarji, starši in drugi odrasli, da bi zahtevali odgovornost javne uprave, da MIZKS ter ZŠŠ osebam mlajšim od petnajst let predlagata, prodajata, prikazujeta in javno razstavljata prek literarnega in šolskega sistema omogočata, da so 160.000 učencem dostopna besedila in risbe s pornografsko vsebino (Blažič 2012).

Jeseni 2011 je veliko razburjenje, tudi med liberalnimi novinarji, povzročil Malov nemladinski roman *Napačna odločitev*, ker ekstenzivno opisuje spolne fantazije dveh pedofilov in njun seks z dvema najstnikoma. Knjigo so nekatere javne knjižnice označile z nalepko »pogojno za izposajo« – največja ljubljanska Mestna knjižnica jo ima še vedno pod ključem (vir: cobiss). Leta 2011 sta bili zaradi homoseksualne vsebine kritizirani slikanici *In s Tangom smo trije* (And Tango makes three) in *Ana ima dva očka* (iz otroške revije *Ciciban*).

Na kratko o vsebini romanov *Na zeleno vejo* in *Baronov mlajši brat*: tipična mladinska romana o odraščanju – skupina sošolcev, prijateljev, razbite ali pa nerazumevajoče družine, tu in tam kakšno popivanje, kakšno mečkanje na zabavi ali v parku, nekaj preklinjanja, fantovskega junačenja (šport, motorji) in bahanja (punce). *Na zeleno vejo* je dobil zelo dobre ocene kritikov in nagrado za mladinsko literaturo, večernica.

Kje je problem?

Kot vidite, se je javnost največkrat vznemirila zaradi spolnosti v zvezi z mladino. Spolnost je eno od področij človekovega življenja, ki so ga skupnosti od nekdaj želele nadzorovati. V oči pade, da se vsem primerom očita neprimerna spolna praksa, želja in govorjenje. Neprimerna je homoero-

tična spolnost (npr. *S tangom smo trije*), najstniška spolnost (*Na zeleno vejo*), seks brez ljubezni (*Menuet za kitaro*), skupinski seks (*Na zeleno vejo*), seks med belci in črnici (*Na zeleno vejo*).

Občutljivost teh vprašanj bom ilustriral z odzivi na moja predavanja. O literaturi in pornografiji sem najprej predaval doktorandom, nato študentom in nazadnje skupini 35 učiteljev, ki na Filozofsko fakulteto prihajajo na strokovno izpopolnjevanje. Dvakrat sem povabil še kolegico s Pedagoške fakultete Mileno Blažič, s katero imava o nekaterih vprašanih različna mnenja. Moja glavna teza je, da pojmi niso enoznačni, etične in pravne dileme pa ne črno-bele, ker v širši stroki (filozofiji, sociologiji, psihologiji, literarni vedi itn.) ni soglasja o tem, kaj so pornografija, erotika, otroška pornografija, otroška erotika, v čem je škodljivost pornografije, kako je treba pornografijo omejevati itn. Kolegičina teza je, da so stvari jasne in da je treba Zavod za šolstvo RS, Ministrstvo za šolstvo RS in slovenistično stroko pozvati na odgovornost. Predavanje za učitelje sva izvedla tako, da je kolegica prikazala sporne odlomke iz romanov Vitana Mala. Po teh odlomkih so nekateri učitelji reagirali ogorčeno: da je povsem jasno, kaj pornografija je, da te knjige otroke ogrožajo in da o teh vprašanih ni treba filozofirati, ampak stopiti v akcijo. Ko sem predaval magistrskim študentom, so predavanje prekinjali z vprašanji in pripombami in med njimi se je vnela strastna debata, za katero je bilo značilno nestrinjanje v večini vprašanj, najbolj pa o definiciji.

Kadar ocenjujemo te knjige, se soočamo s skoraj dvajset filozofskimi, literarnoteoretskimi, psihološkimi, pravnimi in seveda etičnimi vprašanji. Ključno je vprašanje, kaj je pornografija. Od definicije je odvisno, ali so ta besedila pornografska. Drugo vprašanje je, kaj je otroška pornografija in kaj erotika oz. ali otroška erotika sploh obstaja. Tretje, ali je na podlagi odlomka mogoče sklepati o pornografskosti celega romana – mediji in forumi so se zgražali na podlagi odlomkov, poleg konteksta je tu bistveno avtorjevo stališče do v romanu opisanih »pornografskih« dejanj.

Največkrat citirani odlomek iz *Baronovega mlajšega brata* je:

Z negovanimi prsti se je dotaknil okolice praske. Prožno meso se je pod pritiskom voljno vdalo. Tadeju je dotik prijal. Bal se je samo, da bo njegov vznemirjeni ponos nenadoma planil pokonci in se jasno začrtal na tankem blagu.

Največ citirani odlomki iz *Predina* pa:

S-23 v Mariboru. Naselje poravnanih blokov in zanemarjenih dvorišč. Hišnikova žena je kurba in smrdi po maščobi, ker je od drugod in doma jejo drugačno hrano kot mi.

Sosedi Niveski gleda kožica iz lulike, pravi Dani, ki je njen fant in hkrati edina živa priča tega nepojasnjenege fenomena.

Hišnikov sin je bil prvi z dvorišča, ki je že malo posvedral. To mu je dovolila Simona, ki ga je, pravi Siniša, hišnikov sin, od naslade pomočila do komolca. Strajki in jaz še nisva nič. Na klopcah sem sicer enkrat Simono zafrkaval, da je kurba, pa je rekla, naj se pazim, da me bo poseksala.

»Kake zize, stari!« navdušeno reče Strajki in pobere naključni izvod.

»To je Jessica Von Fogel,« naju z vso resnostjo pouči Mihec.

»Ona je ful dobra prasička. Tako pizdo ma, da jo je enkrat fukalo pet črncov hkrati,« nadaljuje kot poznavalec.

»Dobra prasička,« komentira Mihec fotografijo ene svojih punc. Posnel jo je, ko je spala. »Ta je bla kosmata, da si si iz zobov vleko,« še podrobneje Mihec.

Definiranje pornografije

Kaj je pornografija, kako jo definiramo, kaj so njene lastnosti? Včasih se obnašamo, kot da vsi dobro vemo, kaj to je. A to ni res – pornografijo definiramo zelo različno. Kdo ima prav? Če imate vi drugačno definicijo kot jaz, ali smem reči, da je moja prava, vaša pa napačna, ker jaz vem, kaj je pornografija, vi pa ne? Ali je definicija pomembna? Je. Ko se za lastne potrebe odločamo, kaj spada v pornografijo, zadošča občutek, brez definicije. Za razpravo o omejevanju pornografije pa občutek ni dovolj: da presodimo, ali sta npr. roman *Na zeleno vejo* in film *Jaz sem Janez Janša*² pornografska, rabimo definicijo. Na videz akademsko vprašanje ima lahko konkretne posledice: roman bo umaknjen, film ne bo financiran ipd. Toda definirati ni lahka stvar. Najbrž svojega *lastnega* koncepta pornografije sploh ne znamo spraviti v definicijo, ki bi pokrila vse romane, filme, slike, ki jih imamo *mi sami* za pornografske.

Zlasti pa imamo različne koncepte pornografije, o tem ni soglasja ne med laiki ne v strokah. (Ker radi citiram pisatelje – D. H. Lawrence v članku *Pornography and Obscenity* pravi: »What is pornography to one man is the laughter of genius to another.«) Jaz vem za kakih devet definicij (skoraj vsaka ima individualne variacije, možne so tudi kombinacije.) Našel jih bom sedem (6. in 7. v zelo reducirani obliki), in sicer v zaporedju od najširše in s tem najmanj tolerantne do najožje. Definicija je široka takrat, ko za pornografijo šteje zelo veliko besedil, filmov ali slik, in ozka, kadar malo. Rečeno na pamet: po prvi definiciji bo 1000 slovenskih romanov pornografskih, po zadnji pa 5. Podčrtal bom besede, ki se mi zdijo pomembne (P pomeni »pornografija«).

1. Prva definicija je z angleške Wikipedije: »P je eksplicitno prikazovanje spolnosti (sexual subject matter).«

2. »P je vulgarno govorjenje o spolnosti.« (Definicijo sem rekonstruiral na podlagi nekaterih javnih izjav v polemikah.)

3. »P je obsceno prikazovanje spolnosti.« Definicija je aktualna v ZDA, kjer prvi amandma ustave pornografijo sicer ščiti, razen kadar je obscena, kriterij zanjo pa je, če povprečna oseba glede na sodobne skupnostne standarde (community standards) *dominantno* temo gradiva, *vzetega v celoti*, razume a) kot da spodbuja polteni/umazani (prurient) spolni interes, b) da spolnost prikazuje na očitno žaljiv način, c) pri čemer je brez literarne, umetniške, politične ali znanstvene veljave.«³ (Held 2010: 121).

4. V debatah s kolegi in študenti je bila največkrat izrečena tale: »P je gradivo, ki prikazuje spolne organe ali spolni odnos z *intenco*, da porabnika spolno vzburi.« Varianta: »prikazuje [...] *zgolj* z *intenco*.«

5. »P je gradivo, ki prikazuje ljudi *zgolj* kot (*ali kot zgolj*) spolna bitja« (cit. po Rea).

6. »P je nazorno in seksualno eksplicitno *podrejanje* (*in utišanje*) žensk v slikah in besedah« [...] (MacKinnon, Dworkin).

2 Dokumentarni film, ki od aprila 2012 razburja zlasti desni del slovenskih volivcev – Janša je namreč predsednik stranke SDS in bivši premier. V filmu je dvosekundni homoerotični prizor, ki je *citat* iz ameriškega filma *Hustler White*. Revija *Reporter* je pozvala k cenzuri filma.

3 Frazo »literary value« sem prevedel z »literarna veljava«, ker lit. value v tem kontekstu ne moremo razumeti kot literarno kvaliteto, ampak kot literarni značaj. Stavek po mojem sporoča, da so literarna dela izključena že sui generis.

7. »Pornografija je besedno ali slikovno gradivo, ki predstavlja ali opisuje spolno obnašanje, ki je *ponižujoče* ali zlorabljačoče za enega ali več udeležencev, na tak način, da *podpira* poniževanje« (Helen Longino, cit. po Rea 2001: 141).

Ni prostora, da bi komentiral vsako; o večini njih je napisana kopica člankov in knjig (ko v Google Scholar vtipkate »MacKinnon – Dworkin pornography«, dobite 4930 zadetkov). V strokovni literaturi se kot relevantne za zakonsko regulacijo štejejo definicije 3, 6 in 7. Posebej pomembno je, da različnost definicij kaže na nesoglasje: kdor pornografijo pojmuje na prvi ali drugi način, bo drugim očital pretolerantnost ali celo nemoralnost, oni pa njemu moralizem in konzervativnost. Vsak od nas bo vsaj eno od definicij zavrnil. Za prvo bo npr. rekel, da je izraz »eksplicitno« nedoločen ter kulturno in časovno pogojen; da je definicija preširoka, ker zajema likovne akte, literarne klasike in medicinske učbenike; da zelo zameji pojem erotike (če tudi erotiko definiramo kot spolno eksplicitno). Tudi četrta definicija bo za marsikoga premalo tolerantna, ker zajema klasike, kot je npr. *Menuet za kitaro* Vitomila Zupana, da o njegovi *Igri s hudičevim repom* ne govorimo. Če definicijo zožimo in rečemo, da je spolno vzburjenje *edini* namen, se pa morda ne bomo domislili nobenega romana (to ni niti De Sade, kaj šele Anais Nin), pogojno morda Malova *Napačna odločitev*. Literarno izobraženi pa bodo pripomnili: »Kako pa vemo, kaj je avtorjev namen? To je intencionalna zmeta.« Dodaten problem predstavlja fikcija, zato je iz nekaterih definicij leposlovje izpuščeno. Ko so roman *Napačna odločitev* zatožili ombudsmanki (varuhinji človekovih pravic), je pritožbo zavrnila zaradi literarne, fikcijske narave romana.

Če imamo ljudje vsaj devet različnih definicij – katera je prava in katere so napačne? Ali obstaja znanstvena, strokovna definicija pornografije? Na mojem učiteljskem seminarju so rekli: »Že res, da mi pornografijo različno definiramo, toda naloga stroke je, da pove, kaj pornografija v resnici je.« S to zahtevo sta dve težavi: Prvič, ali res tako čutimo? Če se »strokovna« definicija razlikuje od moje, bom priznal, da je moj koncept pornografije napačen? Pa recimo, da bom to storil. Drugič, kmalu bomo ugotovili, da so v strokovni literaturi definicije različne, stroka o definiciji ni soglasna. Kateri strokovnjak ima zdaj prav? Slišal sem predlog: »Analizirati je treba pornografska besedila in iz njih izluščiti definicijo.« Sliši se obetavno: toda po kakšnem kriteriju bomo besedila sploh izbirali? Tu smo hitro v začaranem krogu: do definicije bo strokovnjak prišel z analizo tekstov, ki jih je izbral na podlagi *svoje* definicije pornografije oz. svojega občutka za pornografskost. Ko se sklicujemo na enega strokovnjaka, moramo vedeti, da ima drug strokovnjak drugačno definicijo. (Na drugi strani pa imamo slovenski *Kazenski zakonik*, ki vsebuje člene o prepovedi otroške pornografije, definicije pornografije pa sploh nima.) In ko definiranje pornografije zavrnemo kot akademski solipsizem – v smislu, saj vsi vemo, kaj je pornografija –, se vprašajmo, na podlagi česa smo prepričani, da ravno mi vemo, drugi pa ne? Kako bomo drugim razložili, da očitno ne vejo, kaj je pornografija? Kakšen argument mu lahko ponudimo? Debate, ki sem jim bil priča, so bile polne replik: »Ne, to pa res ni pornografija; ti imaš nek čuden pojem; zakaj bi bilo prikazovanje seksa brez ljubezni pornografsko? Potem sigurno misliš, da je gejevski seks tudi pornografija.«

* * *

Ali so se sodelujoči v slovenskih polemikah zavedali različnosti definicij, konceptov pornografije? Ali lahko rečemo, da so se kritiki zmotili, da so narobe definirali pornografijo, da imajo napačna

moralna stališča? Ali lahko, nasprotno, rečemo, da so se zmotili oz. ravnali nemoralno tisti, ki so omenjene romane predpisali? Odgovor na vse troje je: najbrž ne. In to je bistvo problema.

Definiranje otroške pornografije in otroška erotika

Tudi z definicijo pornografije, ki prikazuje otroke (starostna omejitev niha med 15. in 18. letom, po slovenskem *Kazenskem zakoniku* je 15), so podobne težave. Tudi tu ni soglasja, slovenski *Kazenski zakonik* jo preganja, definira pa je ne. Ali zadošča, da v eno od splošnih definicij vnesemo besedo otrok (MacKinnon in Dworkin storita natanko to, definicijo dopolnita z »The use of men, children, or transsexuals in the place of women in this definition is also pornography«)? Definicija, ki jo ponuja slovenski projekt Spletno oko (portal za prijavo otroške pornografije in sovražnega govora, <http://www.spletno-oko.si/>), je razširitev tretje in četrte definicije:

Otroška pornografija je vsakršna oblika *upodobitve* ali *predstavljanja* spolnega *izkoriščanja* otrok (vključno s slikovnim, pisnim ali z videomaterialom), ki je osredotočena na otrokovo *spolno vedenje* ali otrokove *spolne organe*. Otroška pornografija je a) tisto pornografsko gradivo, ki slikovno prikazuje otroka (mladoletno osebo, mlajšo od 18 let), ki sodeluje v nedvoumnem spolnem dejanju, oziroma osebo, za katero se zdi, da je otrok, in b) realistične podobe neobstoječega otroka v nedvoumnem spolnem dejanju.

Seveda je to le ena od definicij. (Tu ni prostora za vse.) Poleg tega ni povsem jasna, natančna: kaj pomeni »predstavljanje izkoriščanja«? Ali definicija trdi, da je vsak, tudi konsenzualen seks med dvema 17-letnikoma, izkoriščevalski? Ali pa trdi, da je prikazovanje spolnosti med mladoletnimi pornografsko *šele takrat*, ko je ena od oseb izkoriščana? To zadnje pa zahteva opredelitev spolnega izkoriščanja. Strokovne razprave o otroški pornografiji se sučejo prav okoli pojma izkoriščanje (angl. child abuse). Ali definicija vključuje leposlovje? Ta definicija ne more zanesljivo ločiti pornografije od nepornografije. Na primer: gimnazijec nariše sebe in svoje dekle v spolnem dejanju: je pornograf? Napišem fiktivno zgodbo, kjer opišem, kako se gimnazijka sleče (recimo, da bi Ingolič v *Gimnazijki* to storil) – pornografija?

V tej definiciji sem podčrtal besede *spolno vedenje* in *spolne organe*. Z namenom, da se vprašamo, ali obstaja **otroška erotika**? Mislim, da za marsikoga ja. Naslov nedavnega članka iz revije *Journal of pediatrics and Child Health*, Is child nudity in art ever pornographic?, jasno sugeriira: ni vsaka otroška golota pornografska (psihiater celo svari pred preobčutljivostjo), zlasti ne v umetnosti – torej tudi v literaturi. Seveda je **erotiko** kot tako (in otroško erotiko posebej) enako težko definirati kot pornografijo. Med drugim je *najbrž* vezana na definicijo pornografije, tako da pojma zvezno prehajata eden v drugega. Za ilustracijo: a) k prvi definiciji pornografije: če je vsaka golota pornografija, potem mora biti erotika oblečena; b) k četrti definiciji pornografije: če je intenca pornografije, da vzburja, potem erotika ne sme vzbujati, ampak goloto le kontemplira; c) če pa je intenca erotike, da mdr. vzburja, bomo pornografijo nujno definirali na način 5, 6 ali 7.

Britanci si pri tem pomagajo z dvema lestvicama, COPINE in SAP, ki določata več stopenj erotičnosti in pornografskosti, toda lestvici veljata le za fotografije. Najdete ju na spletu, zato le izvleček iz COPINE. Prva stopnja je indikativna (neerotične slike otrok v spodnjicah na reklamah in družinskih slikah), 2. stopnja je nudizem (goli in polgoli otroci v ustreznem okolju), 3. erotika (na

skrivaj posnete slike polgolih ali golih otrok), 4. poziranje (namerno poziranje oblečenih ali golih otrok), 5. erotično poziranje (namerno poziranje oblečenih ali golih otrok v provokativnih pozah), 6. eksplicitna *erotika* (slike, ki poudarjajo *genitalije* oblečenih ali golih otrok), 7.–10. seks.

* * *

Prišli smo do jedra problema. Kdo in po kateri definiciji naj torej odloči, ali sta Malov *Baronov mlajši brat* in Predinov *Na zeleno vejo* pornografska romana? Predinovi kritiki pornografije niso definirali, iz odzivov pa sklepam, da jim je blizu definicija št. 1, 2 ali 5. Milena Blažič (2012 in v Jaklič 2012) je ob Malu podala kombinacijo definicije 1, 5 in 7: eksplicitnost, redukcija na spolne organe in seks (aplicirajte te definicije na *Baronovega brata* in pesem *Volk* od Barbare Korun), zagovarjanje zlorab (pisatelj je na strani storilca). Zavod za šolstvo RS oz. predsednik komisije za Cankarjevo tekmovanje Igor Saksida (2011) v zagovoru Predinove knjige o pornografiji ne govori direktno, po mojem pa implicira definicije od št. 3 naprej. Če je moje ugibanje pravilno, potem so kritiki pornografijo definirali na 1. ali 2. ali 5. način, člani komisije pa verjetno na način ali načine od 3 naprej (ker knjigo težko spravimo v te definicije, očitka pornografskosti najbrž niso niti predvideli).

Razen razlik v definiciji pa lahko nesoglasje pričakujemo še nekje: četudi se nasprotnika v definiciji strinjata, se morda ne strinjata v oceni, ali roman spada v njuno definicijo: so scene iz *Na zeleno vejo* napisane z intenco, da nas vzburijo? Ali scena iz *Baronovega mlajšega brata* Tadeja prikazuje kot zgolj spolno bitje? Ali romana prikazujeta zlorabo in jo zagovarjata?

Po kateri definiciji naj se torej ravnamo? In kateri definiciji teksta sploh ustrežata? Preden odgovorim, bom pojasnil kontekst citiranih odlomkov.

Odlomki in iztrganosti iz konteksta

V polemikah se je o pornografskosti pogosto presoјalo na podlagi odlomkov. To je bilo tipično za forume (konkretno za medover.net) in seveda za vse tisoče bralcev, ki romanov niso brali, brali pa so časopisne prispevke s temi odlomki (npr. v Bevčič, Dominko, Jaklič). Kako je z odlomki, ko so iztrgani iz konteksta, vemo. Ker pa je stvar z mladino in seksom tako občutljiva, s(m)o se zaradi odlomkov razburili celo učitelji književnosti, ki se poklicno sicer zavedajo pasti odlomkov.

Pomen vsakega odlomka je v celoti odvisen od konteksta. Naj to skiciram. Imejmo stavek »Bog ne obstaja«. Izgovorili ga bomo v dveh kontekstih, označim ju z [].

Kontekst 1: [Richard Dawkins v knjigi *The God Delusion*:] »Bog ne obstaja.«

Kontekst 2: [Duhovnik pri pridigi: »Dawkins zmotno trdi, da] Bog ne obstaja.«

Med prvo in drugo izjavo je bistvena razlika: oba, Dawkins in duhovnik, sta izrekla »Bog ne obstaja«, toda Dawkins je bogokleten, užalil je Boga in vernike, duhovnik pa ni bogokleten in ni žaljiv. Razlika je torej v tem, *kdo* govori, *kdo* trdi, da Boga ni.

Kako je z vprašanjem *kdo govori?* v odlomkih iz romana *Na zeleno vejo*? Kdo govori besede *zize*, *pižda*, *fukalo*? Literarni liki ali pisatelj? Dawkins ali duhovnik? Grdo govorijo izključno liki. Povrhu je roman napisan v prvi osebi, pripoveduje ga glavni lik, tretjeosebnega pripovedovalca ni. S tem postane celotno besedilo takorekoč citat: pisatelj citira fiktivne like. Kdorkoli že preklinja – osebe v dialogih ali pripovedovalec, ki je eden od likov – vedno kolnejo zgolj liki. Tako kot v duhovnikovi pridigi preklinja zgolj Dawkins. Za kaj je to pomembno? Ker lahko rečemo, da ima pisatelj, Predin, do tega distanco, da teh idej, besed, dejanj ne zagovarja. Ta distanca pa je po večini

definicij bistvena za presojanje o pornografskosti. Tako kot se duhovnik ne strinja z Dawkinsom, tako se pisatelj ne strinja z Mihcem, ko ta svinjari. Kako vemo, da se ne strinja? Tako, da se fanta, ki sta glavna junaka romana, nad Mihčevimi besedami zgražata, ga imata za pokvarjenca in demonstrativno odideta. Dalje, stališč prvoosebnega pripovedovalca večinoma ne enačimo z avtorjevimi stališči (to počnemo kvečjemu s tretjeosebним pripovedovalcem), zlasti ne v tem primeru: glavni junak je dvanajstletnik, puberteta, ločeni starši, mama se ukvarja z goljufivimi posli, k njej prihajajo »strici«, sina zanemarja itn. Če iz kletvic in žaljivih opisov ipd. sklepamo, da jih pisatelj zagovarja, potem moramo sklepati, da zagovarja tudi goljufanje, laganje ipd.

V *Baronovem mlajšem bratu* ni grdega govorjenja, je le tisti odlomek, kontekst pa: Tadej zapusti nogometno tekmo, ker se je poškodoval. Maser mu rano oskrbi, tako da jo pošprica s sprejem. Sledi citirani odlomek, nakar Tadej takoj vstane in odide ter se v mislih jezno sprašuje, ali je možakar morda pedofil.

Kontekst zdaj poznamo, pa si odgovorimo.

Ali sta romana pornografska?

Odgovor prepuščam vam, ker tu ni prostora, da bi na vsak roman apliciral vsako definicijo (ker niti definicij nisem mogel citirati v polnem obsegu), in ker je moj cilj drugje: nakazati kompleksnost problema. Aplikacijo bom samo nakazal.

Odlomki iz romana *Na zeleno vejo*, vzeti izolirano, ustrezajo 1. in 2. definiciji; res se govori o spolnost in res vulgarno. Vemo pa, da prva definicija zajema medicinske knjige, druga pa citiranje (ilustracija z Dawkinsom). Če tega nimamo za pornografijo, moramo sprejeti neko drugo definicijo. Tem definicijam pa *Na zeleno vejo* najbrž ne ustreza. Čisto na kratko si pogledjmo le 3.: spolni interes ni dominantna tema; spolnost je sicer ponekod prikazana žaljivo, ampak skozi citat; roman ima umetniško veljavo (pozitivne ocene, nagrade itn.). Z *Baronovim mlajšim bratom* opravite sami: kateri definiciji ustreza citirani odlomek?⁴ Ali, na primer, ustreza zahtevi iz 7. definicije (Blažič 2012), da je avtor na strani storilca?

Če za nekoga ta dva romana nista pornografska, še ne pomeni, da podpira pornografijo.

Sklep

Ljudje imamo različne koncepte pornografije. Tega se redko zavedamo. Strankam v polemiki je ponavadi povsem evidentno, da imajo pravilen koncept oni in ne nasprotniki; pri tem pa pogosto ne znamo utemeljiti, zakaj je naša definicija prava. Nasprotujoča mnenja o konkretnih tekstih pa ne nastajajo le zaradi razlik v definicijah, ampak zato, ker so nekateri pojmi v definicijah raztegljivi (*dominantna* tema, *zgolj* kot spolna bitja, *reducirati* na spolne organe in dejanja, prikazuje *zgolj* z intenco). Na koncu vsega pa se razlikujemo tudi v vprašanju, kakšno škodo pornografija povzroča in kakšno škodo povzročamo z omejevanjem pornografije, torej v vprašanju, kaj je treba cenzurirati.

4 Prva izdaja romana vsebuje risbe, ki bi sodile v 4. ali 5. stopnjo COPINE lestvice.

Literatura

Kritike in zagovori

- BEVČIČ, Alenka, 2011: Sporni knjigi za Cankarjevo priznanje. *MMC RTV SLO*, 4. 10. 2011 (<http://www.rtvlo.si/>).
- BLAŽIČ, Milena Mileva, 2012: Etičnost Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport ter pravice otrok – znanstveni članek. *Wikiverza* (<http://sl.wikiversity.org>).
- DOMINKO, Tanja, 2011: Odmevno Cankarjevo tekmovanje. *Radio Ognjišče*, 12. 10. 2011 (<http://radio.ognjisce.si/sl/123/utrip/5602/>).
- JAKLIČ, Tanja, 2012: »Ubogaj me in lepo ti bo! ... Zdaj pa sleci hlače!« Slovenski pogled na Vitana Mala: Tisti, ki opozarjajo na zlorabe, postanejo problematični, osumljenec pa postaja žrtev. *Delo*, 21. 1. 2012 (<http://www.delo.si>).
- »Pornografija« za Cankarjevo tekmovanje v OŠ. Forum *Med.over.net*. (<http://med.over.net/forum5/read.php?65,7084753>).
- SAKSIDA, Igor, 2011: »Nikdar nisem razumel, zakaj smo tako revni« ali Branje na lastno odgovornost (www.zrss.si).
- VIČAR, Branislava: A propos ideološkosti recepcije kratkih zgodb *Oči Andreja Makuca*. *Academia.edu* (<http://www.academia.edu>).
- Zavod za šolstvo ima v rubriki Predmeti/področja v podrubriki Tekmovanje iz slovenščine za Cankarjevo priznanje okoli dvajset medijskih objav o Predinovem in Makučevem romanu (<http://www.zrss.si/default.asp?rub=5665>).

Strokovna literatura

- HELD, Jacob, 2010: One Man's Trash is Another Man's Pleasure. Dave Monroe (ur.): *Porn – How to Think with Kink*. Blackwell publishing (Philosophy for Everyone).
- ISAACS, David, ISAACS, Thomas, 2010: Is child nudity in art ever pornographic? *Journal of pediatrics and Child Health* 48/7–8.
- MACKINNON, Catherine, DWORKIN, Andrea, 2003: Kleveta in diskriminacija. *Analiza* 7/1–2.
- REA, Michaela, 2001: What is pornography? *Nous* 35/1.
- ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2009: *V tebi se razraščam: Antologija slovenske erotične poezije*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Kondor 325).